

TASVIR ORTIDAGI SO'ZLAR

*Namangan viloyati tarixi va madaniyati
davlat muzeyi hodimi: Qosimjonova Sadoqat*

Namangan viloyati tarixi va madaniyati davlat muzeyi o'zining yangilanish davrini boshdan o'tkazmoqda. Bir yuz besh mingdan ortiq asori-atiqaga ega bo'lgan muzeyimiz respublikamiz muzeylari ichida oldingi o'rindan birini egallab turgani albatta bizni quvontiradi.

Muzeyga kelgan ziyoratchilardan bitta tilagimiz shuki, u muzey eksponatlarida san'at asarlaridan, o'tmish asori-atiqalaridan, ajdodlarimiz qoldirgan kitoblardan zavq olish, undan chuqur mutaassir bo'lish uchun kelsa. Ko'z o'ngida namoyon bo'lgan moziy darsxonasi ta'sirida mutloqo yangi odatga aylanmasada, ezgu his tuyg'ular to'lqiniga g'arq bo'lgan xolda muzey zallarini tark etsa deymiz.

Tomoshabin ziyoratchining ham turlicha bo'lgani qiziq. U qadar talabchan bo'lmagan tomoshabinga ekspozitsiyaga qo'yilgan eksponatlar qanchalik qiziqarli bo'lsa shuncha yaxshi, lekin talabchan ziyoratchilarning diqqatini jalb etish oson emas. Negaki asori-atiqalar ekskursiya olib olib borilayotgan ilmiy hodimning ma'ruzasi uning qalbida aks-sado uyg'otganini sezmasligi kerak. Zero xar qanday eksponat o'zining qiziqarli tarixi orqaligina kishi diliga chuqur singib, unda uzoq vaqt saqlanib qoladi. Tomoshabin bunday ta'sirotni bir necha kun, haft va balki undan ham ko'proq vaqt unitilmaydi. Masalan, o'ng ming yillar oldin qirilib ketgan sut emizuvchi xayvonlarning vakili karkidonning (ilmiy nomi Indikateriy) bosh suyagi, yoki, bir necha o'n ming yillar oldin viloyatimiz atrofida (Pop, Munchoqtepa) yashagan odamlarning qamishdan yasalgan tobut va mayitning qoldiqlarini ko'rish va uning tarixidan mutaassir bo'lish, bir-biridan ta'sirli tasviriy san'at asarlarini yutoqib tosha qilib toshosha qilish bir umr esdan chiqmaydi.

Muzeyning tarix bo'limini arxiologiya qismida Qo'qonning oxirgi xoni Xudoyorxonning surati va tavsifi berilgan. Siz bilasiz bu xonning nomi juda ko'p rivoyatu voqealarni eslatadi. Zero musulmon xukumdorlaridan kechirgani rost. Birinchi bor o'n to'rt yoshida (Qaynotasi Musulmonqulning ko'magida) taxtga o'tirgan bu xon o'z saltanatdan uch bora maxrum etilib, yana qayta tiklangan va oxirida rus podshoxigi tomonidan taxtdan tushirilib, aldovi firib bilan Orenburgga olib ketilib, nazorat ostida saqlanadi. Xon u yerda bir amallab qochib Makkaga ketadi va xayotining so'ngi qismini o'sha yerda o'tkazadi.

(Makkadan biror tadbirkor kelsa aytinglar, mablag'ni berib, o'sha joyda bir takya (istiqomat joyi) soldiramiz), degan ekan xon davlati juda avjida paytida. Vaqtini shunday bir odam kelganda xon unga ziyorat qilibdi –yu, xech nima demay jo'natib yuboribdi. Yaqinlaringni <Xonim>, nega o'sha aytgan xizimatingizni buyurmadingiz buyurmadingiz?> - degan so'roqlariga; <Ko'p ko'rimsiz kishi ekan, menga uncha pisand bo'lmai>, deb

javob qilgan ekan xon. Qarangki, u qochib ne azoblar bilan Makkaga yetib borganida o`sha – o`zi qaytarib yuborgan Makkalik xoji Muhammadboy Konibodomiylikiga tushib, undan ko`p mehribonliklar ko`ribdi. O`sha voqealarni eslatibdi, xon uni pisand qilmaganidan ko`p xijolatlar bo`libdi, xaligi xamyurti esa xonga tasalli berib, unga aloxida takya beribdi.

Ittifoqo bir kuni Xudoyorxon ko`chaga chiqqanida biro dam bir payola choy turibdi. Xon so`riga o`tirib choyni ichib turgan paytida biro dam kelib xonning og`ziga kata tosh bilan uribdi, xonning og`zi qop-qora qon bo`lib, ikkinchi tishi sinibdi. Qo`riqchilar xaligi odamni tutib, taxtish qilishganida u : <Aslim Namanganning To`raqo`rg`onidanman, ilgari sarkor edim, xonga soliq yig`ib berganimdan, xiyonat qilgansan, deb mening xovli joyimni oldirib qo`ygan edi. Shunda bir kuni xondan qasos olishni ko`nglimga to`yib qo`ygan edim, alhamdulillah maqsadimga yetdim> , debdi. Aytishlaricha , xon musofirlikda yegan bu kaltagidan keyin o`nglanmasdan, kundan kunga zaiflashibdi, yurtiga qaytishni ko`ngli qo`msab , oxiri yo`lda – Afg`on tuprog`ida , Amudaryoga yetay deganda xor zorlikda olamdan o`tgan ekan.

Xudoyorxonning qanday xon bo`lganligi – odilmi, zolimmi – bu tarix xukmiga xavola. Ammo men bosqinchi dastidan o`z taxti-baxtidan judo bo`lib, musofir yurtlarda sarson sargardonlikda gox mexr ko`rib, gox og`zidan tosh yeb yurgan, o`z vatani, saltanati davrida olamdan o`tgan bir g`arib xamvatan ajdodimiz ruhiga duo yu fotixa qildim. Bunga ko`shilish-qo`shilmaslik Sizning ixtiyoringizda.

Xonning qanday vafot etgani yaqin tariximizning kir, qonli qatlamlari orasida sirlicha qoldi. Bu esa muzeydagi taasurotlarimizdan tug`ilgan bir xotira xolos.Xulosa esa o`zingizga xavola.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Маънавият-асосий тушунчалар луғати”-Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти,Тошкент 2016 – йил нашри.
2. “Гулистон”-ижтимоий-сиёсий,илмий-бадий,маданий-маърифий Журнал- 2021-йил сони.
3. ”Мозийдан садо”-илмий-амалий,маънавий-маърифий журнал.2024 йил.